

Karl Øyvind Jordell

11/20

Kirkevalg – høringsuttalelse med selvbiografiske innsnitt og spredte utfall

Siden 2012 har jeg skrevet jevnt og trutt om valgspørsmål i kirken. Høringen gir anledning til en oppsummering. Hovedperspektivene er 1) at kirkedemokratiet er blitt til gjennom prøving og feiling, og, viktigere 2) at dette har skjedd under motstand fra aktører som så at maktforholdene kunne bli endret når flere deltok i valg. Noen ganger har denne motstanden hatt bemerkelsesverdige eller endog bekymringsfulle sider.

Jeg har tatt med noen selvbiografiske innsnitt for å gi en bakgrunn for min motivasjon for å drive på med dette i åtte år. Jeg må ha skrevet over 100 avisinnlegg; intensiteten kan virke besynderlig for en aktør som riktignok har vært med i en del menighetsråd, men som i størstedelen av perioden bare var varamedlem til styret for Haslumseter kapell, som ligger langt inni skauen; det er et tillitsverv som både geografisk og kirkepolitisk er noe perifert

Enkelte av de spredte utfallene er skarpe.

1. Bakgrunn

1.1. Utgangspunktet: Kirkerådets sekretariat fremmet et uforholdsmessig krav til antall underskrifter. Det må ha vært i tilknytning til en høringsrunde mens jeg også var vara i Østerås menighetsråd, at jeg leste saksforelegget til Kirkerådet i sak KR 34/12, 'Høringsnotat - forslag til endringer i kirkeloven og valgordning for de kirkelige valg (demokratireformen)'. Jeg fant det bemerkelsesverdig at man ikke så "... grunnlag for å foreslå mulighet for forholdstallsvalg ...", og særdeles besynderlig at man på en og samme side ikke mindre enn fire ganger hevdet at de grupper som kunne tenkes å fremme egne lister, var svært små, nærmere bestemt "relativt små miljøer", "små og marginale grupper", "relativt marginale miljøer på ytterfløyene", og "relativt små grupper av aktivister" (s 21). Jeg husker jeg umiddelbart assosierte til det som visstnok skal ha stått i marginen på ferdig utarbeidede 1. mai-taler sentralt hold i Arbeiderpartiet: «Svak argumentasjon, hev stemmen!» Det fremgikk at man likevel hadde registrert at det fantes «visse kirkepolitiske grupper» med «... interesse av å mobilisere oppmerksomhet omkring ett kontroversielt spørsmål, nemlig homofilispørsmålet».

Det som burde være det grunnleggende spørsmål i slike sammenhenger, nemlig om hvordan minoriteters synspunkter skal sikres innen et demokrati, ble ikke berørt på noe punkt i saksforelegget.

Allerede i mitt første avisinnlegg i saken, som hadde overskriften 'Ensrettingsreform i Den norske kirke', og som sto i Vårt Land og Aftenpostens ettermiddagsavis Aften i november 2012, refererte jeg til negative sider ved amerikanske valgordninger: «... frustrerte hvite søker å gjøre det vanskelig å få avgitt stemme, særlig ved å begrense tidsrammene for stemming, noe som systematisk rammer minoriteter. En beslektet, men ikke identisk, tendens står nå Kirkerådet her til lands for, under den noe falske vimpel 'demokratireformen'.» Det vil fremgå at minst ett annet negativt trekk ved amerikanske valg har slått inn i prosessen her til lands.

Når Kirkerådets sekretariat ikke så "... grunnlag for å foreslå mulighet for forholdstallsvalg ...", skyldes det man hadde et forkjært utgangspunkt. Jeg hitsetter fra mitt innlegg:

«Som et ledd i argumentasjonen vises det til regler for å stille liste ved fylkestingsvalg (500 i et fylke) og for å stifte et parti (5000 på landbasis), og antydes krav om 4-500 underskrifter i et bispedømme. Tar man utgangspunkt kravet på 5000, er det altså på en promille av befolkningen. Men ca en femdel er under stemmerettsalderen, og bare ca 70 % stemmer, slik at kravet er nærmere to promille, da regnet av de ca 2.8 mill som utviser et minimum av politisk aktivitet. Skulle man legge en tilsvarende tenkemåte til grunn ved bispedømmerådvalg i et middels bispedømme med en halv million innbyggere, hvor det fortsatt er en femdel som er under stemmealder, kirkemedlemskapet er på 77 %, og valgdeltagelsen er på ca 14 %, er antallet som utviser et minimum av aktivitet ca 43000, og snaue to promille er ca 80. Da ville man ikke lenger kunne hevde at det er lite som tyder på at "... viljen til kirkepolitisk organisering er så stor at et slikt antall underskrifter er oppnåelig i de fleste bispedømmer". (Kravet på 500 for å stille liste ved fylkestingsvalg er dobbelt så strengt, fordi et gjennomsnittsfylke bare har ca 250000 innbyggere. Etter tenkemåten over ville det da kunne kreves ca 150 underskrifter i et bispedømme.)» I lys av de to utregningsmåtene antydet jeg krav om 100 underskrifter.

Jeg kommenterte slik: «Kirkerådets tukling med tall kan dette karakteriseres som tenkning langs ett spor, som ikke er det eneste mulige.» Denne formuleringen hadde sin bakgrunn i egne erfaringer fra saksforberedelse og utredning, hvor jeg hadde lært at man på et forberedende trinn skal peke på mange muligheter, og først etter minst en runde med behandling i de besluttende organer, snevre inn.

I ettertid er jeg usikker på om man her sto overfor manglende fantasi eller svak tankekraft, eller om det dreiet seg om et bevisst ønske om hindre de 'visse' grupper i å prøve seg. Fra Kirkerådets sekretariat ble det i et svarinnlegg påpekt at noen av formuleringene hadde blitt endret i den endelige versjonen av høringsnotatet. Men det er egentlig en bemerkning som kan bidra til å forvirre – det viktige er at formuleringene dokumenterer at sekretariatet, fordi det kan være ensidig i sin saksforberedelse, bør oppfattes som en aktør, som kan ha ønske om å fremme sine egne kirkepolitiske standpunkter. I dette tilfellet var de nokså ytterliggående.

Senere grep andre, bl a Trond Bakkevig, fatt i saken; jeg sjekket aldri om han hadde utredet spørsmålet tidligere, men det hadde han sikkert, han har som kjent drevet med kirkepolitikk siden konfirmasjonsalderen

Etter noen runder har man landet på et krav om 100 underskrifter.

1.2. Personlige erfaringer: Studentpolitikk mer enn homofile bekjenskaper.

Homofilis spørsmålet, som ble fokusert av Kirkerådets sekretariat, hadde jeg ikke hatt så mye befatning med, bortsett fra at jeg ved valg til menighetsrådet i Østerås hadde tilkjennegitt at jeg ville arbeide for homofiles rettigheter i kirken; det er mulig det var grunnen til jeg bare ble varamedlem. Jeg kjente riktignok Høyre-politikeren Erling Lae og hans partner presten Jens Torstein Olsen fra studietiden i første halvdel 70-åra, det var vel før de traff hverandre. En siste kontakt var ca 1990, da jeg snakket med Olsen med utgangspunkt i biskop Aarflots nidkjærhet i forfølgelsen av ham – en ting var at han ikke kunne være kommunalt ansatt sykehusprest, men han fikk heller ikke ha stilling i Kirkerådets sekretariat (Aarflot var som preses en toneangivende aktør i rådet). Olsen forteller selv om dette i Skeivt arkiv, som finnes på nettet. I samtalen i ca 1990 sa han at han håpet på en endring når Osberg ble biskop i Tunsberg. The rest is history.

Viktigere var det antagelig at jeg sammen med bl a Lae hadde arbeidet for å fremme såkalt urnevalg ved valg av studenttillitsmenn (det het det da), med marxist-leninister som viktigste motstandere. ML-erne ville at alle valg skulle foregå på allmøter, som de kunne trekke ut i timevis, slik at de fleste andre forlot møtene, for å studere. Urnevalg kunne arrangeres over flere dager, og sikre bredere oppslutning. Det er et svakt slektskap mellom ML-ernes kamp for valg bare på allmøter, og ordningen med at kirkevalg bare kunne gjennomføres etter en gudstjeneste. ML-erne holdt riktignok kortere prekener enn prester gjør, men det var til gjengjeld svært mange prekener på samme møte.

Jeg har sett det slik at mine erfaringer med å kjempe mot en autoritær bevegelse med religiøse overtoner, var nyttige ved mitt engasjement innen en religiøs bevegelse med autoritære overtoner (jfr et par eksempler på det siste ovenfor).

1.3. Sentreringspunktet: Fritt etter Aps Martin Kolberg: Velgerne, velgerne, velgerne!

Når det har vært anledning til det, har jeg gjort gjeldende at siktemålet for mitt engasjement ikke primært har vært å støtte noe kirkepolitisk parti, men at velgerne skulle kunne utøve sin innflytelse på ryddigst mulig måte. Jeg er dessuten dårlig til å gå i takt, og i det store stridsspørsmålet om vigselsrett hadde jeg personlig foretrukket at kirken ikke lenger hadde vigselsrett, og at de som ønsket det, kunne bli velsignet i en kirkelig handling. Dette var nok hovedgrunnen til at jeg i 2015, etter kort betenkningstid, takket nei til å stå på Åpen folkekirkes liste i Oslo. En annen grunn var at jeg mente at det ikke burde stå to aldrende professorer fra Bærum på lista – Knut Lundby, som i likhet med Bakkevig hadde

drevet med kirkepolitikk fra konfirmasjonsalderen, var da i ferd med å besinne seg, og takke ja til en plass (se nedenfor).

Som en kuriositet, og som et uttrykk for hvor lite jeg skjønnte i en tidlig fase, ga jeg også uttrykk for at jeg ikke hadde lyst til å bli listefyll på en liste. Først senere oppdaget jeg at alle var listefyll – siden ingen den gangen var forhåndskumulert, hadde plasseringen på lista nesten ingen betydning for hvem som ble valgt.

2. Hvem er velgerne, og hvor og når skal de stemme?

Jeg har hatt som premiss for mitt engasjement at man følger det såkalte kirkeforliket, og holder valg samtidig med offentlige valg.

2.1. Velgerne. Det formelle svaret på spørsmålet om hvem velgerne er, er som kjent at det er alle døpte. Forut for valget i 2015 forelå det en gallup som indikerte en valgdeltakelse på 30 prosent, og Misjonssambandets Ottosen var ikke alene om å være betenkt for alle de perifere medlemmer som da fikk innflytelse. I et innlegg like 29.8.15 reiste Vårt Lands daværende sjefsredaktør spørsmålet «Skal de som har et distansert forhold til kirken, bestemme like mye som de mest aktive?» og fortalte om kvinnen med valgkort: «Skepsisen lyste ut av ansiktet hennes da hun betraktet valgkortet som hun hadde fått tilsendt fra Den norske kirke. – Jeg har jo tenkt å melde meg ut, sa hun, men hadde knapt fullført setningen før hun la til: – Men før jeg gjør det, skal jeg i hvert fall benytte anledningen til å stemme på dem som vil gjøre kirken mer liberal».

Et sent, men mildt muntert bidrag, er kommet fra den garvede kirkepolitiker Egil Morland nå i 2020, i et innlegg i Dagen. Jeg tror han mente det alvorlig når han hevdet at den gamle valgordning, med anledning til å stemme kun etter en gudstjeneste, slik Bønnelista fortsatt ønsker, ga en valgdeltagelse på nær 100 prosent. Han drøftet ikke om det ville være gunstig om man henla valget til julaften, da fremmøtet er stort; som kjent er det da til overmål også slik at ‘manntall’ er nevnt i den dagens tekst.

Men jeg må medgi at jeg aldri har vært helt komfortabel med at folk som har svært lite med kirken å gjøre, stemmer ved kirkelige valg. Jeg ble mer komfortabel etter å ha fremmet følgende resonnement overfor Morland, også i Dagen: Formelt er det ca 3 mill medlemmer som har stemmerett. I siste årsrapport for kirken har man delt inn medlemsmassen (s 8, prosenttallene er føyet til i sitatet): «Ved hjelp av to spørsmål knyttet til tro og til hvor ofte man besøker kirken, ble respondentene kategorisert i tre grupper: De som bruker kirken aktivt (24 %), de som bruker kirken mer sjelden men ønsker å være medlem (54 %) og de som bruker kirken svært sjelden og har et distansert forhold til den (22 %).» Dermed kan det med en viss rimelighet (om enn med svak dåpsteologi) hevdes at velgerne i hvert fall er 24 prosent av de tre millionene, altså ca 750.000. En bonuseffekt: I dette perspektivet er ikke valgdeltagelsen ved de siste kirkevalg så gal, den er på 60-70 prosent av de aktive.

2.2. Valget. I spørsmålet om når og hvor valget skal finne sted, har jeg, påvirket av Stålsett-utvalget og andre utredninger, tidligere offentlig gitt uttrykk for samme standpunkt som det Morland i samme innlegg hevdet: Det er ikke uproblematisk at det avholdes samtidig med og nær offentlige valg. Men jeg er kommet til at det har lite for seg å ri relativt abstrakte prinsipper langt inn i solnedgangen, og at det smule privilegium som ligger i at DNK, men ikke andre, kan benytte denne ordningen, må være til å leve med, for de andre. Hvis andre kirkesamfunn eller Human-etisk forbund virkelig skulle mene at en slik ordning er diskriminerende, og argumenterer noenlunde overbevisende for det, skulle det være praktisk mulig å tilby dem den samme ordning som kirken har, selv om det ville bli en del manntallsister å holde styr på i valglokalene. Min erfaring som kirkelig valgfunksjonær er nemlig at det er noe av det kjedeligste som finnes, fordi det er så lite å gjøre; det ville sprite opp funksjonær-tilværelsen hvis man fikk flere arbeidsoppgaver – selv om man i valglokalet vel ikke kan gå inn i teologiske diskusjoner med katolikker, baptister og humanetikere

Det i særklasse mest bemerkelsesverdige (og muntreste) innspill i denne saken som jeg har registrert, er kommet fra soknepresten i Lommedalen, som i Vårt Land har skrevet om velgere ved de offentlige valgene som «... opplever det anmassende, støtende og urettferdig å møte kirkevalgvimpler når de ankommer sitt kommunale valglokale». I en kommentar minnet jeg om at belastningen er begrenset til den tid det tar å gå forbi vimplene hvert fjerde år, og fortsatte: «Jeg imøteser at han går inn for at kirken ikke skal benytte anmassende kirkeklokker hver bidige søndag, på et tidspunkt da mange vil sove ut. Egentlig bør vel kirketårnene rives – de kan oppleves som støtende, der de streber mot himmelen. Men inntil disse privilegiene – støyende atferd fra i overkant synlige bygninger – er fjernet, vil vel de fleste kunne utstå en vimpel, hvert fjerde år, ved et valg de ikke trenger å delta i.» Han kommenterte aldri dette.

3. Hovedproblemet – ulike typer lister gir under visse omstendigheter perverse effekter

3.1. Innledning: Historisk om partier i kirken? Husk Staffeldtsgt, St Olavs gt, Geilo, Calmeyergt. Biskop Nordhaug, som jeg gjennom disse etterhvert har oppfattet som den fremste talsmannen for å motvirke valgordninger som kunne endre maktforholdene i kirken, har med vekslende uhell prøvd å gjøre gjeldende at vi ikke bør ha partier i kirken – den er et trosfellesskap. Dette standpunktet gjenspeiler manglende kunnskaper i kirkehistorie, eller, i hans tilfelle, kanskje primært manglende vilje til anvendelse av slike kunnskaper. Kirken har nemlig lenge hatt store partier, i form av legmanns-organisasjoner, som ofte står i klar opposisjon til andre aktører i kirken; noen av organisasjonene holder særskilte gudstjenester som et alternativ til kirkens (Staffeldtsgt); NLM (Tullins gt) står med det ene beinet utenfor. Med basis i organisasjonene etablerte man sin egen institusjon for utdanning av prester, Menighetsfakultetet (St Olavs gt, senere Gydas vei). Mange prester derfra hadde (og noen har fortsatt) finstilte samvittigheter, som forbød dem å samarbeide med kvinner som er prester; deres og andres holdninger til homofile har aktualisert spørsmål om en beklagelse fra kirken. Organisasjonslederne samlet seg en gang i året på Geilo, med lite slalåm og desto mer rett lære, som et slags alternativt bispemøte. Dette var kanskje bare tilløp til partidannelser. Men for nøyaktig 100 år siden, i 1920, tok man skrittet fullt ut, ikke ved å etablere et formelt parti, men ved å vedta at man ikke skulle ha noe å gjøre med dem man var uenige med: Den såkalte Calmeyergatelinjen besto i at ingen skulle «... betros lederansvar og forkynneroppgaver om han ikke sto klart på Skriftens og bekjennelsens grunn» (Wisløff, No krk.hist bd III s 238). De aller fleste organisasjoner og mange prester sluttet seg til denne linjen; dette innebar at det i kirken var ett Stort Parti, med front mot smågrupper i utkanten. Etterhånden ble frontene

mindre steile og skillet mellom de to fakulteter mindre skarpt, men jeg mener å ha registrert at biskoper i Stavanger fortsatt ikke får tale på alle bedehus. Kirkerådets administrasjons synspunkter på valg i 2012, gjengitt ovenfor, gjenspeiler hvordan Det Store Partiet opererte – man så knapt de andre, og i hvert fall var de så små at de ikke kunne regnes med.

Muligheten for å stille alternative lister ved kirkevalg har vi hatt svært lenge; jeg har ikke klart å finne ut hvor lenge. Hvis man vil endre dette, må man enten fjerne den bestemmelsen som åpner for slike lister, eller, slik Kirkerådets administrasjon prøvde, stille så høye krav til antall underskrifter at alternative lister nærmest blir en umulighet. På dette punkt fantes det ikke detaljbestemmelser i 2012, så som nevnt måtte noen av oss engasjere oss mot Kirkerådet, for å gjøre det praktisk mulig for smågrupper å få fram nok underskrifter til å etablere alternative lister til listene fra nominasjonskomiteene. Det viste seg at ‘små og marginale grupper’ ikke var så små.

I 2020 har det på nytt, bl a fra Erling Birkedal, som stilte som kandidat til ledervervet i Kirkerådet, og fra Morland, nevnt ovenfor, vært hevdet vi ikke bør ha partier i kirken. Men man har ikke villet klarlegge om man vil fjerne bestemmelsen helt, eller begrense seg til å gjøre det så vanskelig som Kirkerådets administrasjon la opp til i 2012.

Birkedal er for øvrig knapt noen autoritet i valgspørsmål, siden han (sammen med bl a Anne Enger) arbeidet for at nominasjonskomiteens lister i Borg og Hamar ved valget i 2015 skulle få anledning til endre navn langt ute i valgprosessen – argumentasjonen var at et mer fengende navn kunne trekke til seg velgere. Nå kan man saktens diskutere om ‘Mangfoldig folkekirke’ er så fengende – hvis en person omtales som mangfoldig, er vel ikke det udelt positivt. Forslaget fikk flertall i Kirkerådets arbeidsutvalg, hvor Morland utgjorde en del av flertallet. Dette er antagelig den mest problematiske tildragelse i hele den prosessen som omtales her. Faren for perverse effekter (se nedenfor) er et større problem, men *det* problemet var uoversiktlig, og jeg tror uforståelig, for mange, lenge. Å tillate navneendring sent i prosessen med det uttalte formål at angjeldende liste da kunne få flere stemmer, var et åpenbart overtramp.

3.2 Anekdotisk om forvirring i professorgruppen. Der fantes egentlig ingen professorgruppe, men i en tidlig fase hadde jeg noen samtaler med Knut Lundby, som hadde samtaler med Trond Skard Dokka.

Fra samtalene med Lundby husker jeg egentlig bare to ting: For det første at vi ved en anledning våren 2015 nærmest prøvde å overgå hverandre i betoningen hvor lite vi skjønnte av valgordningen, ikke ‘*du skjønner ikke*’, men ‘*jeg skjønner ikke*’. Dette er ikke helt uvanlig blant professorer – vi er jo på stadig jakt etter ny kunnskap. Men her var det påfallende mye innrømmet uvitenhet. Det andre var at han refererte fra en samtale med Skard Dokka, hvor sistnevnte hadde sagt at han hadde sett på tallene, og trodde han kunne bli valgt fra nominasjonskomiteens liste i Oslo. Begge professorene sto en tid på denne lista. Lundby ombestemte seg tidsnok; Skard Dokka og en annen ble stående, fortsettelse følger nedenfor.

3.3. Hovedsaken: Komplisert valgordning – Den Store Svakheten: perverse effekter.

Fram mot valget i 2015 ble det klart at det ville foreligge en alternativ liste fra Åpen folkekirke i de fleste bispedømmer. Det ble etterhånden også klart at et ikke-parti, som kalte seg Levende folkekirke, ikke ville stille lister, men anbefale konservative kandidater på listene fra nominasjonskomiteene. Anbefalingsaksjonen var massiv, med flere helsides annonser i Vårt Land, hvor det fremgikk at mange av de organisasjoner som sto bak Calmeyergatelinjen fra 2020, nå 95 år senere sto bak Levende folkekirke.

Det er viktig å understreke at slike anbefalingsaksjoner er helt legale; ved valget i 2011 var slike aksjoner det helt sentrale ved valget: På en felles liste sto kandidater som dels ble anbefalt av den konservative gruppen MorFarBarn og dels av den liberale Raus folkekirke.

I 2015 var situasjonen en annen, på to måter: Det forelå 1) en liberal liste, men 2) ingen liberal anbefalingsaksjon. Effekten av dette var vanskelig å se, selv for garvede kirkepolitikere som de nevnte professorene, og for meg, som også var professor, men mindre garvet.

Problemet ved denne situasjonen gjelder ikke alle velgere, men bare velgere som *ikke* støtter de anbefalte konservative kandidatene nominasjonskomiteenes lister, men ønsker å støtte *andre* kandidater på disse listene: Fordi det foreligger en liberal liste, som de fleste liberale vil benytte, er det ikke så mange av dem som vil bruke nominasjonskomiteenes lister, og de har derfor små sjanser til å nå fram med egne kumuleringer. Men ved å bruke lista sikrer de at lista får flere stemmer, og dermed flere mandater, som vil være anbefalt av konservative og derfor stå for det stikk motsatte av hva disse liberale velgerne står for. Nominasjonskomiteens lister ble, som følge av kombinasjonen av 1) konservative anbefalinger og 2) liberal liste i stedet for liberale anbefalinger, i realiteten ikke lister som sikret bredde, men en partiliste for Levende folkekirke. Velgere som brukte listene, men ikke var enig i anbefalingene, ble i en viss forstand lurt – det var ikke å vente at de kunne gjennomskue denne effekten. Velgere er saktens vant til at de ikke når fram med sine kumuleringer når de stemmer på et politisk parti, men siden lister ved offentlige valg nesten alltid er enhetlige partilister, risikerer velgerne aldri at mislykkede kumuleringer innebærer at de styrker et helt annet parti.

Dette oppdaget antagelig Lundby tidsnok, og i hvert fall byttet han liste til Åpen Folkekirke (og jeg kunne som nevnt med god samvittighet si nei til å stå på lista). Ikke så med Skard Dokka. Etter at valgkampen var godt i gang, fikk han og en annen en obstfeldersk opplevelse: ‘Her er så underlig, vi må ha havnet på feil liste’. De gikk derfor til det uvanlige steg å be velgerne om *ikke* å bruke den lista de sto på, men heller bruke lista fra Åpen folkekirke, og så skrive inn deres to navn på de Åpnens liste. Det var bare en halvhjertet tilbaketrekning, fordi det innebar at en slik liste, med to innskrevne kandidater, ved opptellingen fortsatt gav nominasjonskomiteens liste 2/7 listestemme – de to sto jo på den lista; det skal velges sju. Og tilbaketrekningen hadde selvfølgelig ingen effekt – de to hadde ingen sjanse til å få nok personstemmer på Åpen folkekirkes liste.

Jeg skriver ikke dette for å henge ut disse to kandidatene. Det har jeg ingen grunn til, for selv om jeg hadde deltatt i mange samtaler om valgordningen, var det, slik jeg husker det, først i overgangen juli/august, at Den Store Svakheten gikk opp for meg, i en replikkveksling på

Verdidebatt med Rolf Kjøde. Min intensjon med dette er å vise at kompetente og erfarne kirkepolitikere gikk i baret, eller nesten gjorde det. Dette har vært en viktig motivasjon for å kjempe mot ordningen. Og disse erfaringene svekker sterkt en lettvinnt påstand som ble fremmet fra aktører blant de Levende: Man må gå ut fra at folk skjønner hva de stemmer på.

Ordningen er nært beslektet med å skumme fløten av melk. Nominasjonskomiteens liste er lik en melkebøtte, der de kandidater som oppfattes som fløte, er fordelt jevnt i melken. Men gjennom organiserte kumuleringsaksjoner stiger de, lik fløten, opp til overflaten, og blir valgt.

For valgt ble de. Ifølge KIFOs evalueringsrapport for valget i 2015 var 75 prosent av dem som ble valgt fra nominasjonskomiteenes lister i de bispedømmer der det var to lister, *mot* vigsel av likekjønnede (s 36). Det mest bemerkelsesverdige enkelttilfellet hadde man vel i Borg, der lederen i bispedømmerådet ikke ble gjenvalgt, han hadde feil standpunkt (eller sto på feil liste) mens en relativt ukjent anbefalt kandidat ble valgt.

Om å bruke anbefalingsaksjon fremfor å stille egne lister heter det i evalueringsrapporten (s 128): «Med fasiten i hånd er det lett å se at dette var en vellykket strategi. Det er mindre grunn til å tro at grupperingen hadde klart å oppnå like stor innflytelse ved å stille egne lister, da det er langt vanskeligere å kapre mandater enn å påvirke personvalget.»

Ved valget i 2019 var det ikke-partiet Frimodig kirke som benyttet seg av anbefalingsaksjoner. Da var konteksten en noe annen, fordi det i 9 av 11 bispedømmer forelå to alternative lister, nykommeren var Bønnelista, hvor *alle* kandidatene hadde sluttet seg til et konservativt valgprogram. Dette påvirket effekten av anbefalingsaksjonen: I bispedømmer hvor de Frimodige bare anbefalte en enkelt, foretrakk nok de fleste konservative velgere å sikre seg, ved å bruke Bønnelistas 'rene' lister. Men i de fem bispedømmer hvor de Frimodige anbefalte flere, var 85 prosent av dem som ble valgt fra nominasjonskomiteenes lister, anbefalt. (Jeg har da ikke regnet med Oslo, hvor det forelå anbefalinger, men hvor den som ble oppgitt som kontaktperson for å få vite hvem som var anbefalt, ikke svarte på flere eposter. Frimodighet er ofte forbundet med åpenhet, men altså ikke her)

3.4 Kirkerådets administrasjon og bispedømmerådene ville ikke informere i 2019

Ved valget i 2019 var det særlig problematisk at virkningen av anbefalingsaksjonen i 2015 ikke ble gjort kjent for velgerne av den ansvarlige for valget, nemlig Kirkerådets administrasjon – som hadde bekostet den evalueringen som påviste effekten.

Så snart jeg ble kjent med at Frimodig kirke signaliserte at de ville anbefale kandidater, og at nominasjonskomiteene dermed i realiteten ville bli nominasjonskomiteer for Frimodig kirke, ba jeg i en epost av 14.1.19 til Kirkerådet og bispedømmerådene om at Kirkerådet

«- snarest gjør det klart overfor menighetsrådene, valgådene og nominasjonskomiteene hvilken faktisk rolle komiteene vil få,

- informerer kandidatene om at de er listefyll, med mindre de blir anbefalt av Frimodig kirke
- og senere informerer velgerne mot muligheten for perverse effekter av en valgordning som

er helt forskjellig fra det de er vant med fra andre offentlige valg.

Kirkerådets helt overordnede ansvar er overfor velgerne, som må få full innsikt i valgprosessen (uth i orig). Kirken har ingen ærerik historie angående valg - sist hadde man perverse effekter, ved valget i 2011 ordning som var så komplisert at altfor mange stemmer ble forkastet.»

Tilsvarende ba jeg bispedømmerådene

«- informere sine menighetsråd, valgråd, nominasjonskomiteer, kandidater, og etterhånden velgerne om virkningene av valgordningen. Det er særlig aktuelt dersom kirkerådet ikke etterkommer min anmodning».

Jeg fikk ikke noe svar, bortsett fra at Borg bispedømmeråd kvitterte for at eposten var mottatt. Det fremkom dermed ikke noen begrunnelse for hvorfor velgerne ikke skulle gjøres kjent med dette helt sentrale evalueringsresultatet, som det var brukt mye penger på å få fram.

Etter mitt skjønn blir det da slik, at ved å holde tilbake helt sentrale opplysninger om helt usedvanlige forhold ved valget, blir Kirkerådets administrasjons intenderte nøytralitet i realiteten en favorisering av en konservativ gruppe, som arbeidet for status quo, tilsvarende situasjonen i 2012, hva angår administrasjonens holdning til alternative lister (se ovenfor).

3.5 KIFOs utelatelse ang valget i 2019 og misforståelse ang valget i 2015

Det er verdt å merke seg at KIFO sin evaluering av valget i 2019 overhodet ikke redegjorde for effekten av anbefalingsaksjonen i regi av Frimodig kirke ved dette valget. Omtale av effekten er heller ikke tatt inn i det foreliggende høringsnotat fra Kirkerådet, der heter det at «det er ikke gjort noen tilsvarende analyse av valget i 2019». Hvis man med tilsvarende mener 'i regi av KIFO' er dette korrekt, men det er noe snever virkelighetsbeskrivelse. Beregningen som gjengitt ovenfor, har jeg selv foretatt og publisert i Vårt Land. Den kunne både KIFO og Kirkerådet referert til, hvis man hadde gjort seg kjent med debatten i ulike medier.

Det er mulig dette er uttrykk for generell svak kompetanse i KIFO, som hadde vist seg allerede i evalueringen av valget i 2015. I en foreløpig rapport fra valget tok et avsnitt (2.4.4.b) utgangspunkt i en disputt jeg hadde hatt med Anne Enger i Klassekampen (men den foregikk også i Vårt Land).

Problemet med referansen var at KIFO fullstendig hadde misforstått mitt anliggende. Disputten handlet ikke, slik man hevdet, om såkalte 'slengere' – personer som føres over fra en liste til en annen; det handlet om faren for pervers effekt. (Skard Dokka og hans medkandidat ba egentlig om å bli 'slengere', jfr ovenfor.)

Misforståelsen ble ikke ryddet av veien i den endelige rapporten fra 2015-valget. Der skrev man at «det er imidlertid vanskelig å se det demokratisk problematiske med at noen velgere ikke når frem med sine kandidatpreferanser». Men perverse effekter er noe helt annet enn 'ikke å nå fram' med de kandidater man kumulerer på en liste hvor de øvrige kandidater har

omtrent samme syn (som på en partiliste ved et kommunevalg), det handler om at resultatet ble det stikk motsatte av det man ønsket.

En annen svakhet ved denne rapporten var at man i en sammenlikning relaterte til kommunevalget, hvor man aldri bare har to lister, hvor den ene er fremmet av ett parti, og den andre inneholder *både* kandidater som støtter dette partiet i en avgjørende viktig sak, og kandidater som har det stikk motsatte standpunkt, og hvor det foreligger en organisert aksjon for å kumulere de sistnevnte.

At denne forskjellen fra kommunevalget ikke kommer skikkelig fram, skyldes nok at rapporten ikke ble underkastet kritisk lesning fra eksperter før den ble publisert – det er bare vist til innspill i forbindelse med korrektur. At jeg kom til å lese et utkast, og kunne utvirke delvise forbedringer, er ikke godt nok – det var en tilfeldighet. Slik manglende kvalitetssikring hører fortiden til.

4. Mindre sentrale momenter

4.1. Et nedstemt alternativ. Slik jeg husker det, ble jeg kjent med at aktører knyttet til eller i nærheten av Det teologiske fakultet hadde hevdet at dersom det i et bispedømme bare ble fremmet en enkelt partiliste, kunne de andre ‘ha det så godt’ – da ble det valg med bare den ene listen. Selv om dette er et formelt helt rimelig standpunkt, på lignende måte som anbefalingsaksjoner er legale aksjoner, likte jeg det ikke, og fremmet gjennom kontakter i Åpen folkekirke et forslag som etterhånden ble ett av to alternativer ved Kirkemøtets behandling av valgordningen i 2018. Forslaget besto i en nøye gjennomtenkt bruk av hjelpeverb: Dersom det bare forelå en enkelt partiliste innen fristen, **skulle** bispedømmerådet drøfte situasjonen, og **kunne** ta steg for å etablere en alternativ liste. Under behandlingen på Kirkemøtet utviklet saken seg imidlertid slik at ÅF fant å måtte endre ‘kunne’ til ‘måtte’. Det var jo raust, men etter mitt skjønn i overkant raust, fordi det ville innebære at aktører som overveiet å stille liste, ikke trengte å ta bryderiet; det ville jo bispedømmerådet være forpliktet til å gjøre, uansett. Jeg så også for meg en konkret situasjon der et mildt fortvilet mindretall i bispedømmerådet sa: «Må vi? Mange av våre meningsfeller har prøvd, uten å lykkes». Ansvar for en slik alternativ liste måtte nemlig hvile på et begrenset antall medlemmer – flertallet, eller mange i rådet, måtte antas å høre til eller støtte det partiet som allerede hadde stilt liste.

I ettertid har jeg lurt på om en litt svakere fasinasjon med hjelpeverb kunne løst saken, nemlig en bestemmelse om at, ved en avstemning om at rådet skulle ta steg for å frembringe en alternativ liste, hadde et mindretall *rett til*, men var *ikke forpliktet til*, å forsøke å frembringe listen. Dette er etter mitt skjønn en mulighet som kan overveies nå, selv om jeg personlig for lenge siden har forslått den ordning som nå er fremmet, at man aksepterer valg med bare en enkelt partiliste – fordi dette egentlig gjenspeiler styrkeforholdet i angjeldende bispedømme: Bare en enkelt gruppe er stor nok til å makte å stille liste. Hvis andre blir svært misfornøyde, har de en ny sjanse etter fire år. Men av hensyn til velgerne kan man overveie å strekke seg langt for å gi dem minst to lister. En formulering om at et mindretall har rett til å forsøke seg, uten at det foreligger noen forpliktelse, verken for rådet som helhet, eller for mindretallet, er

så vidt forbeholden at den ikke gir sikkerhet for grupper som ikke gidder å stille, at en slik liste vil bli utarbeidet.

Ved voteringen fikk ikke det justerte forslaget (rådet **må** frembringe alternativ liste) tilslutning – flertallet stemte for en valgordning hvor man beholdt ordningen med lister fra nominasjonskomiteene, noe som altså vedlikeholdt en kontekst for valget som muliggjorde anbefalingsaksjoner og dermed perverse effekter. Som del av flertallet fant man sju av de ni tilstedeværende biskopene, som kan oppfattes å ha utgjort tungen på vektskålen i en jevn avstemning (Vårt Land 26.6.18; ingen nevnt, alle glemt).

Avslutningsvis: Man kan etter mitt skjønn egentlig ikke laste de Levende og de Frimodige for at de på legalt vis benytter en ordning som kan gi dem innflytelse, uten å stille lister, selv om anbefalingsaksjonene har et visst preg av kupp (men kan laste dem for å være dovne; jeg svelger ikke uten videre den offisielle begrunnelsen, at man er mot partier i kirken). Den ansvarlige aktør, som bør lastes, er her Kirkemøtets flertall, som med åpne øyne vedlikeholdt den problematiske konteksten for valget. Den ansvarlige valgarrangør, Kirkerådets administrasjon, bør som nevnt også lastes, for ikke å klargjøre for velgerne i 2019 at man, ut fra evalueringen av forrige valg, visste at man sto overfor en helt usedvanlig valgordning, som ikke liknet på noe annet velgerne hadde vært borte i.

4.2. Bønnelista – ‘rene’ lister. Det forslag som foreligger, innebærer at hvis det ikke foreligger noen liste, må man stable på bena en nominasjonskomite, som skal fremme kandidater. Denne lista skal være bredt sammensatt, slik som før. Man må da være oppmerksom på at dette er en liste som partiet Bønnelista knapt kan støtte, enn si anbefale. Et hovedmotiv for etableringen denne lista er nemlig knyttet til selve valgordningen; velgerne skal ikke være tvunget til å benytte en liste med kandidater med ulike synspunkter. Listas sekretær «... opplevde at han ved forrige valg endte opp med å stemme på folk han ikke var enig med på grunn av sammensetningen på nominasjonskomiteens liste» (Dagen 14.12.18). Man ønsket en ‘rene’ lister, der alle hadde samme syn på viktige spørsmål. Det foreligger imidlertid en mulighet: Bønnelista vil kunne støtte bredt sammensatte lister fra nominasjonskomiteer dersom det gis anledning til å stryke alle de man er uenig med. Det kan bli mange, og nærme seg masse-slakt. Etter gjeldende regler er det ikke adgang til å stryke noen. Det er tvilsomt man vil få gjennomslag for adgang til massive strykninger, dermed er det sannsynlig at Bønnelista vil gjøre sitt ytterste for å stille.

4.3. Enhet på papiret – et forslag ‘ikke fra Norge, men fra Bergen’. Et flertall i Bjørgvin bispedømmeråd har, ifølge et oppslag i Dagen like før høringsfristen utløper, i sitt hørings svar fremmet et forslag om at alle kandidater fra alle partier skal stå på samme liste. Et medlem begrunner forslaget slik: «Jeg er ikke komfortabel med partidannelser og synes vi må stå frem som en enhet med en sterk, kirkelig forankring og en felles liste.» Min umiddelbare reaksjon var at forslaget ‘ikke kommer fra Norge, det kommer fra Bergen’. Hvis det skal settes ut i livet, virker det som man, for å kunne tilfredsstille Bønnelistas anliggende (se ovenfor), må få

innarbeidet en regel om 'masse-slakt', at velgerne må ha anledning til å stryke svært mange. Det er vanskelig å tenke seg at man kan lage regionale valgeregler, dermed må en slik ordning være hjemlet i en unntaksbestemmelse, om at det enkelte bispedømme kan åpne for at velgerne kan stryke så mange de vil. Det er tvilsomt at det vil kunne bli flertall for et slikt unntak.

I artikkelen i Dagen innrømmer en seniorrådgiver i bispedømmerådet at lista vil bli svært lang, og at man må «... finne en løsning for hvem som skal stå øverst på listen når flere skal konkurrere med hverandre». Dette indikerer at forslaget er svært lite gjennomarbeidet, og med største sannsynlighet vil bli lagt til side.

Det er uansett vanskelig å forstå at det å ha alle partier på en stemmeseddel skulle innebære større enhet. Som det har fremgått, var det en slik ordning vi hadde ved valget i 2011, da med to partier. Jeg har i senere polemikk med bl a biskop Nordhaug hevdet at det kan virke som man mener synden kom inn i kirkevalgene da man klippet lista i to eller tre, slik at partiene fikk hver sin liste. I dette perspektivet blir det nesten komisk at man nå vil lime dem sammen igjen. Siden det dreier seg om partier med til dels svært ulike synspunkter, vil den enhet man oppnår, bokstavelig talt bare være på papiret.

Forslaget kan være inspirert av Nordhaug, men mer sannsynlig av Lerø, hvis synspunkter refereres nedenfor.

4.4. Velgerne må få lik innflytelse uavhengig av hvilket bispedømme de bor i. Det foreligger nå en innstilling fra en komite som har sett på detaljer ved kirkevalget. Ett av temaene er av en slik art at jeg vil berøre det her, fordi det kan ha med valgdeltagelse å gjøre.

For å sikre en rimelig valgdeltagelse, tror jeg det er viktig at velgerne føler de blir tatt på alvor, og har reell og lik innflytelse.

Slik har det ikke vært. Inntil nylig hadde man åpning for at bare fire av bispedømmerådets ti lege medlemmer skulle velges ved ordinære valg. Tre lege medlemmer skulle velges indirekte, gjennom menighetsrådene (i tillegg består rådet og dermed delegasjonen til kirkemøtet av biskopen, en prest, og en annen ansatt). Dette innebar den svært lite demokratiske ordning at noen fikk stemme to ganger, en gang som vanlig velger, og en gang som menighetsrådsmedlem.

Viktigere: Ordningen var også et eksempel på det mest problematiske ved amerikanske valg til Representantenes hus, nemlig såkalt gerrymandering, som består i at partiene som har flertall i en gitt delstat, utformer valgdistriktene i delstaten på en slik måte at det sikrer dem flest mulig mandater til Representantenes hus. Ved valg til bispedømmerådet og kirkemøtet kunne rådets flertall dele valgkretsen, altså bispedømmet, i to, ikke to geografiske enheter, men en valgkrets for de vanlige velgerne, og en for menighetsrådene. Dette ga klare fordeler til den gruppe som hadde makten i bispedømmerådet. I de bispedømmer hvor dette ble gjort ved valget i 2015, hadde Åpen folkekirke som regel flest stemmer og ville fått flest mandater. hvis man ikke hadde bedrevet gerrymandering. Men det kunne skje at de bare fikk to ved det

ordinære valget (flertallet var da ikke stort nok til at fordelingen ble tre/en). Og i de fleste eller alle tilfeller tapte de valgene gjennom menighetsråd, med en mot to mandater.

Fremdeles finnes den skjevhet i valgordningen at velgere i små bispedømmer har omtrent dobbelt så stor innflytelse som velgere i store bispedømmer, fordi alle bispedømmer har sju lege representanter i Kirkemøtet. Dette vil det vel blitt gjort noe med, men komiteen som nå har avgitt innstilling, fremmer ikke noen klar anbefaling. Jeg vil mene at det av hensyn til velgerne, deres interesse for valget, og dermed valgdeltagelsen, må tilstrebtes størst mulig proporsjonalitet. Vi må regne med at biskopen skal møte fra alle bispedømmer; det representerer i seg selv en fordel for de små bispedømmene. De lege representantene bør fordeles mest mulig proporsjonalt med antall kirkemedlemmer i bispedømmene.

Skal man forfølge denne linjen, bør representasjon fra prester og ansatte ikke skje ved at deres representanter i bispedømmerådene også er medlemmer av Kirkemøtet. Disse gruppene kan evt velge representanter direkte til Kirkemøtet.

Med en slik ordning vil velgerne få omtrent like stor innflytelse, uavhengig av hvor de bor.

5. Oppsummering med et siste utfall og en mini-profeti

Det er muligens en svakhet ved denne fremstillingen at jeg tar kirkeforliket, med tilhørende krav om demokratisering av kirken, for gitt. Men dette forliket var et faktum da jeg engasjerte meg i kirkevalg-saker, og jeg fulgte aldri med i prosessen som ledet fram til forliket.

Etter mitt skjønn kan imidlertid en god del av det jeg har skrevet om her, som nevnt innledningsvis oppfattes som å handle om hvordan kirkedemokratiet 1) er blitt til gjennom prøving og feiling, og 2) under motstand fra aktører som så at maktforholdene kunne bli endret når mange slapp til, og derfor ønsket å endre minst mulig:

- Kirkerådets administrasjon argumenterte mot alternative lister og informerte ikke om faren for pervers effekt
- Bispedømmer kunne vedta at bare en drøy halvpart av de lege delegatene skulle velges
- Valget bør ikke gå samtidig med offentlige valg.

På dette siste punkt har man fått med seg politikerne i en reversering, for så vidt som bestemmelsen om tid og sted for valget ikke lenger skal stå i loven, men i interne kirkelige regler. Dette har det vært politisk strid om; det er neppe uten betydning at den løsning som er valgt, ble fremmet av en statsråd med tilknytning til en frimenighet.

Ett aspekt ved prøvingen og feilingen var forsøket på preferansevalg i 2011, da to partier (MorFarBarn og Raus folkekirke) anbefalte hver sine kandidater som sto på samme liste. Denne ordningen viste seg å være for komplisert, som følge av at velgerne var vant med å kunne avgi stemme uten å måtte foreta noen markeringer på listen. Ved preferansevalg *må* man angi minst en preferanse, dermed ble svært mange stemmer forkastet.

Teologen og redaktøren Magne Lerø har i et intervju som inngikk i avisen Dagens milde mobilisering forut for høringen (Morlands bidrag, som det er referert til ovenfor, var et annet sagt at han «... tror utviklingen [med partier] kom i forbindelse med avviklingen av statskirkeordningen». Det er korrekt for så vidt som det ikke har vært klare partidannelser før dette, men det viktigste som kom ved avviklingen, var kravet om valgordning som kunne muliggjøre større valgdeltagelse. Det er imidlertid knapt slik, som han hevder, at noen gikk aktivt inn for «... å hente frem motsetninger og lage lister av denne motsetningen»; og at man måtte «få frem stridssakene og listene» fordi «temperaturen måtte opp». Utgangspunktet for partidannelse – allment og i kirken – er ikke at noen leter etter motsetninger, og så etablerer partiene. Utgangspunktet er at ulike grupper har ulike interesser; partiene blir etablert for å fremme disse interessene.

Muligheten for å danne partier, som lenge hadde forligget som en formal-bestemmelse, ble først benyttet etter at man på et kirkemøte ikke fikk flertall for noe forslag (av tre) i spørsmålet om vigsel av likekjønnede. Det var tydelig at de ulike gruppene hadde uforenlige standpunkter. Da ble Åpen folkekirke etablert. Etter valget i 2015 fikk de flertall for sitt syn; minst en motstander (lederen av MorFarBarn) forlot umiddelbart møtet, andre meldte seg senere ut av kirken, mange tok ikke gjenvalg. Noen av reaksjonene var altså svært sterke: Man var vant til å ha flertall, og når man mistet det, ville man ikke mer.

I dette perspektivet kan Bønnelista ses som uttrykk for besinnelse, som en motvekt mot det nye flertallet. Antagelig vil det komme en ny besinnelse, fra dem som så langt har kunnet skumme fløten av nominasjonskomiteenes arbeid. Da kan det nye flertallet meget vel miste sitt flertall.

6. Svar på spørsmål

Det er uheldig at første spørsmål er spm 2.

Spm 2 Hvilken modell ønsker du/dere?

Modell B: Modell med utgangspunkt i selvstendige lister, og med nominasjonskomité kun der selvstendige lister ikke foreligger

Spm 3. Mulighet for å supplere lister og kandidater ved valg til menighetsråd

Hvilket alternativ ønsker du/dere?

Alternativ 4: Åpne for både supplerende nominasjon uansett og en utsatt frist for innlevering av lister fra andre grupper.

Spm 4. Kommunikasjon om lister og kandidater ved valg av bispedømmeråd og Kirkemøtet

Der er en formuleringsfeil i Alt 3: «Listenes materiale kan legges i valglokalet, også ikke alle listene har levert materiale.»

Dette vil uvegerlig påvirke svars-mønsteret, slik at man ikke kan legge stor vekt på svarene.

Skillet mellom Alt 1 og Alt 2 er vanskelig å få tak i. Det viktige er, ut fra min erfaring som valgfunksjonær, er at det må finnes informasjon i valglokalet; svært mange velgere vet ikke hva bispedømmerådet og kirkemøtet gjør. Slik informasjon må valgrådet utforme og ha ansvar for, slik at polemiske utfall mot andre lister kan lukes ut. Teksten kan selvfølgelig være basert på tekster fra partiene/listene. For partilister er det tilstrekkelig med en kort CV for kandidatene. Hva angår evt lister fra nominasjonskomiteer, må de utformes slik at kandidatene må *redegjøre for sine standpunkter til et mindre antall spørsmål som valgrådet fastsetter*. Det er ikke tilstrekkelig at de selv på helt fritt grunnlag tegner og forteller hva de anser som viktig.

5. Tid og sted for valg

Kirkeloven § 4 fastsatte at «kirkelige valg holdes samtidig med, og i lokaler i umiddelbar nærhet av, valg til Stortinget eller fylkesting og kommunestyre». Bør denne bestemmelsen videreføres?

Ja, dette bør fastsettes i kirkevalgreglene.

Spm 6. Jeg/vi ønsker fortsatt sperregrense for Nominasjonskomiteens liste ved valg av leke til bispedømmeråd og Kirkemøtet. Dette forslaget innebærer også å beholde dagens ordning med stemmetillegg på lister fra nomineringsgrupper.

Spørsmålet virker ulogisk eller i det minste forvirrende: Hvis man *ikke* ønsker fortsatt sperregrense, virker det som man ikke kan støtte ordningen med stemmetillegg, siden forslaget om fortsatt sperregrense sies å *innebære* den andre ordningen.

Etter dette kan man heller ikke her legge særlig vekt på svarmønsteret, jfr ovenfor om spm 4.

Jeg førte en diskusjon med Juritzen (som man har vist til i et sitat i høringskrivet) i VG om sperregrensen; det virket som han ikke forsto den; han overbetonet i det minste dens betydning. Etter mitt skjønn er det viktig å beholde sperregrensen, og gjerne sette den høyere, i lys av det er mulig at valget i enkelte bispedømmer bare vil ha liste fra nominasjonskomite. Da er det særlig viktig å dempe ensidige anbefalingsaksjoner, jfr mitt pkt 3.3, ovenfor.

Etter mitt skjønn er det sterkt ønskelig å opprettholde ordningen med stemmetillegg, uansett hva man gjør med sperregrensen.